

Ethische codes als kompassen: een nawoord

Ed Jonker maant de historici regelmatig tot bescheidenheid.¹ Die sympathieke oproep leidt in zijn reactie op mijn bijdrage evenwel tot minimalisme: 'De enige norm die telt,' schrijft hij, 'is ... een openbaar debat met hoor en wederhoor.' Maar ófwel willen misbruikers van de geschiedenis geen openbaar debat omdat hun misbruik is gebaat bij geheimhouding (bijvoorbeeld bij plagiaat en censuur), ófwel manipuleren ze dat openbaar debat en slepen ze het desnoods voor de rechter om hun opvattingen te propageren (bijvoorbeeld bij genocide-ontkenning). Jonker staat hiertegen machteloos en verzandt in een tegenspraak: eerst stelt hij vast dat onzorgvuldig handelen van historici makkelijker te beoordelen is dan dat van artsen en advocaten, maar enkele regels verder vraagt hij zich af: 'hoe en door wie zou bepaald moeten worden wat "misbruik van de geschiedenis" is?' De scheidslijn tussen verantwoord gebruik van de geschiedenis en misbruik is inderdaad soms moeilijk te bepalen, maar vaak ook niet. Een code helpt beroepshistorici die scheidslijn te trekken en zich te verzetten tegen ondubbelzinnig misbruik. En als beroepshistorici dat niet doen, dan neemt de rechter soms hun plaats in. Een onnodige abdicatie.

De bescheiden historici van Jonker zijn ook wat tegenstrijdig: eerst wordt aangegeven dat alleen zij bij machte zijn de bevoogding van de herinnering te vermijden, maar even later luidt het dat zij vaak véél te schroomvallig optreden in historische contro-verses: de ene keer is schroom gewenst, de andere keer niet. Codes zijn juist kompassen om te bepalen wanneer op te treden en wanneer niet. Maar voor Jonker zijn het slechts onbuigzame instrumenten van etiquette en tuchtdwang. Het is zeker waar dat codes misbruikt kunnen worden en dat *esprit de corps* soms een eufemisme is voor kadaverdiscipline. En toch is mijn kijk minder grimmig: een code is de op een bepaald moment best denkbare set van hypothesen over de vakethiek, bedoeld om de rechten en plichten van beroepshistorici te formuleren, om de studenten te onderwijzen, om te beoordelen of er sprake is van misbruik en om te arbitreran bij geschillen. Arbitrage (in Jonkers woordgebruik: 'tuchtrechtspraak') is dus maar één van de mogelijke functies van codes. Jonker vindt die arbitrage overbodig, maar het ongetoetste onzorgvuldig handelen van historici kan even dodelijk zijn als dat van artsen: misbruik van de geschiedenis door gereputeerde beroepshistorici speelde recent een trieste hoofdrol

1 Ed Jonker, 'Responsibilities: Two Cheers for Liberalism' in: Joep Leerssen en Ann Rigney ed., *Historians and Social Values* (Amsterdam 2000) 77-89, aldaar 85, 89; idem, *Historie. Over de blijvende behoefte aan geschiedenis* (Assen 2001) 140-141; idem, 'Het beheer van de herinnering' in: Bouke Billiet, Pieter Cas-siman en Matthieu Vanspeybrouck ed., *Het verleden in het heden. Geschiedenis, historisch onderzoek en de plaats van de historicus in de maatschappij van vandaag* (Gent 2002) 143-150, aldaar 150 (herhaald tijdens slotdiscussie, 170).

tijdens de Ruandese genocide, de Joegoslavische oorlogen en de Indiase communale spanningen. In zijn reactie schetst Jonker verder nog een aantal belangrijke ethische kwesties (bijvoorbeeld de relatie tussen historici en nabestaanden of de problematiek van archiefselectie en -toegang). Telkens eist hij dat ethische codes hiervoor feilloze recepten afleveren - om vervolgens vast te stellen dat dit onmogelijk is en het gehele idee af te voeren. Zo worden codes karikaturen.

Ed Jonker pleit dus vóór bescheiden historici en tégen verkrampte ethische codes. Ik ook, maar minder hartstochtelijk. Bescheidenheid kan verworden tot onzichtbaarheid en (goede) codes verkrampen het ethische besef van beroepshistorici niet maar verscherpen het. De universele code voor historici zal er komen, al kan dat jaren duren. Als die code dan een gepaste dosis Jonkeriaanse bescheidenheid en wijsheid blijkt te bezitten, zal dat een memorabele stap voorwaarts zijn.